

**Legalitatea incriminării.
Abordarea Curții Europene a Drepturilor Omului**
**Legality of Criminalization.
Approach of the European Court of Human Rights**

RĂZVAN-HORAȚIU RADU¹

Rezumat: Art. 7 par. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului intitulat “*nicio pedeapsă fără lege*” garantează principiul legalității și principiul neretroactivității legii penale. Prezentul studiu face o trecere în revistă a modului în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului a analizat aceste principii de-a lungul anilor. Dezvoltarea jurisprudenței în materie s-a bazat pe noțiunile autonome de “*pedeapsă*”, “*condamnare*”, “*infracțiune*” și “*legalitate*”.

Cuvinte-cheie: principiul legalității, nicio pedeapsă fără lege, neretroactivitatea legii penale, infracțiune, pedeapsă

Abstract: Article 7 para. 1 of the European Convention on Human Rights entitled “*no punishment without law*” guarantees the principle of legality and the principle of non-retroactivity of criminal law. This study reviews how the European Court of Human Rights has analyzed these principles over the years. The development of the relevant jurisprudence has been based on the autonomous notions of “*criminal penalty*”, “*conviction*”, “*criminal offence*” and “*law*”.

Keywords: principle of legality, no punishment without law, freedom from retroactive criminal offences and punishment, criminal offence, criminal penalty

1. Introducere

Art. 7 par. 1, prima teză din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (în continuare Convenția) prevede că “*nimeni nu poate fi condamnat pentru o acțiune sau o omisiune care, în momentul săvârșirii, nu constituia o infracțiune potrivit dreptului național sau internațional*”. Astfel, Convenția dă viață unui vechi principiu al dreptului roman, “*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*”. Conform celei de-a doua teze a art. 7 par. 1, “*nu se*

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea “Alexandru Ioan Cuza” din Iași, email: horatiu.radu@uaic.ro

poate aplica o pedeapsă mai severă decât aceea aplicabilă în momentul săvârșirii infracțiunii”.

Așadar, art. 7 din Convenție consacră două drepturi fundamentale, inerente oricărei legislații penale moderne și oricărui instrument internațional de protecție în materia drepturilor omului: *legalitatea incriminării și a pedepselor* și *neretroactivitatea legii penale*. Drepturile consacrate de art. 7 au un caracter absolut, nefiind permisă nicio derogare în condiții excepționale de “război” sau de alt “*pericol public ce amenință viața națiunii*”, așa cum prevede art. 15 din Convenție în cazul altor drepturi sau libertăți².

În prezentul studiu ne vom apleca asupra acestor două principii consacrate de art. 7 din Convenție și a modului în care Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare Curtea) le-a interpretat, îndeosebi în jurisprudența recentă.

Deși prima hotărâre în care Curtea a analizat aplicabilitatea art. 7 din Convenție a fost pronunțată la începutul anilor `60 (*Lawless nr. 3 / Irlandei*), cauză în care Curtea a apreciat că art. 7 nu este aplicabil întrucât măsura preventivă a detenției nu constituie o condamnare penală în sensul art. 7 din Convenție, totuși, prima hotărâre în care a constatat încălcarea acestui drept a venit abia în 1995 o dată cu decizia *Welch / Marii Britanii*. Ulterior cauzei *Welch* a urmat o adevărată dezvoltare jurisprudențială a acestui principiu.

2. Clarificarea noțiunilor autonome

Pentru a lămuri sfera de aplicabilitate a principiului legalității incriminării este necesar să ne aplecăm asupra noțiunilor autonome de “*pedeapsă*”, “*condamnat*”, “*infracțiune*” și “*drept*” sau “*legalitate*” și a modului cum a înțeles Curtea să le interpreteze și să le coreleze.

2.1. Noțiunea de „*pedeapsă*” prevăzută de art. 7 este strâns legată de cea de “*condamnare*” pentru săvârșirea unei “*infracțiuni*” care reprezintă punctul de plecare în vederea stabilirii existenței unei pedepse. Alte criterii utilizate de Curte în vederea stabilirii dacă suntem în prezența unei “*pedepse*” în sensul art. 7 din Convenție sunt: natura și scopul măsurii, calificarea acesteia în dreptul intern, procedurile asociate adoptării și executării, precum și gravitatea sa³.

Aplicând aceste criterii, Curtea a stabilit că reprezintă “*pedepse*” în sensul Convenției măsuri precum⁴: o ordonanță de confiscare a produsului unei

² Pentru mai multe detalii, a se vedea Răzvan-Horațiu Radu, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Curs universitar*, Editura Universul Juridic, București, 2021, p. 150 ș.u.

³ *Welch / Marii Britanii*, par. 28

⁴ Pentru mai multe detalii, a se vedea: www.echr.coe.int (consultat la 21 noiembrie 2021), Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 7 din Convenția*

infracțiuni ca urmare a unei condamnări pentru trafic de stupefiante, având în vedere caracterul său represiv⁵; constrângerea de corp existentă în dreptul francez ca măsură punitivă pentru un debitor care nu este insolubil, în scopul de a-l obliga să plătească o amendă⁶; o amendă administrativă de aproximativ 1.400.000 euro aplicată unei societăți comerciale, având în vedere caracterul ei preventiv și represiv⁷; pedeapsa accesorie a interdicției pe viață de a exercita o profesie⁸; confiscarea de către o instanță penală a unor terenuri lotizate ilegal, chiar dacă pe fond s-a dispus achitarea⁹; înlocuirea unei pedepse cu închisoarea cu măsura expulzării și a interzicerii revenirii pe teritoriul respectiv pentru o perioadă de 10 ani, fără să fi fost audiat și fără să se fi ținut cont de circumstanțe¹⁰.

Pe de altă parte, Curtea a considerat că nu se subsumează noțiunii de “pedeapsă” măsuri precum¹¹: detenția preventivă, mai ales dacă aceasta a fost impusă, preventiv și nu punitiv, în scopul tratării unei tulburări mintale iar natura și scopul acesteia se diferențiau substanțial de o detenție preventivă obișnuită¹²; aplicarea unei amenzi judiciare unor avocați, chiar dacă amenda respectivă era prevăzută de Codul de procedură penală¹³; retragerea licenței de vânzare a băuturilor alcoolice¹⁴; măsurile de siguranță, precum spitalizarea din oficiu, interdicția de a intra în contact cu părțile civile și de a deține o armă, stabilite pentru o persoană iresponsabilă, mai ales dacă acestea sunt supuse controlului judiciar și au caracter preventiv¹⁵; confiscarea unor bunuri pentru suspiciune de apartenență la o organizație de tip mafiot¹⁶; interdicția definitivă de a se afla pe teritoriul francez¹⁷; înregistrarea unei persoane într-un fișier

europenă a drepturilor omului. *Nicio pedeapsă fără lege: principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, actualizat la 31 august 2018, pct.13.*

⁵ Welch / Marii Britanii, par. 29-35.

⁶ Jamil / Franței, par. 32-33.

⁷ Valico S.R.L. / Italiei.

⁸ Gouarré Patte / Andorei, par. 30-36.

⁹ Sud Fondi S.R.L. ș.a. / Italiei.

¹⁰ Gurguchiani / Spaniei, par. 40; în sens invers a se vedea Guizani/Franței, decizia Comisiei.

¹¹ Pentru mai multe detalii, a se vedea: www.echr.coe.int (consultat la 21 noiembrie 2021), Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 7 din Convenția europeană a drepturilor omului. Nicio pedeapsă fără lege: principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, actualizat la 31 august 2018, pct.14.*

¹² Ilmseher / Germaniei, par. 236-239; A se vedea și Lawless, nr. 3 / Irlandei, par. 19.

¹³ Gestur Jonsson și Ragna Halldor Hall / Islandei, par. 112-113.

¹⁴ Tre Traktorer Aktiebolag / Suediei, par. 45-46

¹⁵ Berland / Franței, par. 39-47;

¹⁶ M. / Italiei, decizia Comisiei

¹⁷ Renna / Franței, decizia Comisiei

judiciar al autorilor de infracțiuni sexuale sau violente¹⁸; evacuarea unor persoane din casele lor și imposibilitatea reînțoarcerii în sat¹⁹; procedura de suspendare a unui președinte²⁰; interdicția aplicată unui înalt oficial FIFA de a desfășura orice activități legate de fotbal pe o perioadă de 4 ani²¹; obligația impusă unui condamnat de a furniza eșantioane de probe ADN²²

2.2. Noțiunea de “*condamnat*” are în vedere stabilirea în prealabil a săvârșirii unei infracțiuni de către persoana în cauză²³ și angajarea răspunderii sale penale, nefiind însă necesar ca aceasta să fie și formal condamnată, de exemplu, pentru că a intervenit prescripția răspunderii penale²⁴. Interpretarea Curții merge în direcția identificării unei legături intelective și volitive care să permită atragerea răspunderii autorului material al infracțiunii²⁵.

Prin urmare, simpla urmărire penală a unei persoane nu se circumscrie noțiunii de condamnare²⁶.

2.3. Noțiunea de “*infracțiune*” are același sens autonom ca și cea de “*acuzăție în materie penală*”, în sensul art. 6 din Convenție, care reglementează dreptul la un proces echitabil. Prin urmare, pentru a stabili dacă suntem în prezența unei „infracțiuni” sunt utilizate criteriile Curții, stabilite prin hotărârea *Engel*: calificarea în dreptul intern, natura infracțiunii, natura și severitatea sancțiunii²⁷. Aplicând aceste criterii, Curtea a apreciat că art. 7 din Convenție nu este aplicabil în situații precum: săvârșirea unei infracțiuni împotriva ordinii și disciplinei militare, abaterea disciplinară săvârșită de un student în cadrul unei universități sau procedura de suspendare a președintelui unei republici²⁸.

2.4. Noțiunea de “*drept*” sau de “*legalitate*” acoperă, așa cum spune și textul Convenției, atât „dreptul intern”, cât și „dreptul internațional”. Curtea a

¹⁸ Gardel / Franței, par. 46.

¹⁹ Dogan ș.a. / Turciei, par. 126.

²⁰ Paksas / Lituaniei, par. 65-68.

²¹ Platini / Elveției, par. 48.

²² Van der Velden / Olandei.

²³ Varvara / Italiei, par. 69.

²⁴ G.I.E.M. S.R.L. ș.a. / Italiei, par. 252-261.

²⁵ *Ibidem*, par. 141 ; Sud Fondi S.R.L.ș.a/ Italiei, par. 116.

²⁶ Lukanov / Bulgariei, decizia Comisiei; X / Marii Britanii (cauza nr. 6056/73), decizia Comisiei.

²⁷ Engel ș.a./ Olandei, par. 82-83; pentru mai multe detalii a se vedea, Răzvan-Horațiu Radu, *op. cit.*, pp. 109-111.

²⁸ A se vedea www.echr.coe.int (consultat la 21 noiembrie 2021), Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 7 din Convenția europeană a drepturilor omului. Nicio pedeapsă fără lege: principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, actualizat la 31 august 2018*, pct. 7 și cauzele citate.

interpretat noțiunea de “drept” în sensul că, ea include atât legea scrisă și nescrisă, cât și jurisprudența instanțelor. Normele în cauză trebuie să fie previzibile și accesibile²⁹, condiții care asigură calitatea legii și care privesc atât definirea unei infracțiuni, cât și sancțiunea aplicabilă³⁰.

În ce privește noțiunea de “*drept internațional*”, aceasta include tratatele internaționale ratificate de statul în cauză) și dreptul internațional cutumiar³¹.

Legea este considerată ca fiind accesibilă dacă era publicată și persoana vizată putea să ia cunoștință de prevederile ei; condiția accesibilității se consideră îndeplinită și cu privire la jurisprudența internă care era publicată³², a unui ordin de ministru publicat în Gazeta oficială³³ sau a unui tratat internațional, transpus în dreptul intern printr-un decret-lege³⁴.

În ce privește condiția previzibilității legii, aceasta este necesară pentru ca justițiabilul să își poată regla conduita în funcție de cerințele acesteia. Astfel, conform exigențelor Curții, justițiabilul trebuie să poată cunoaște, din redactarea dispoziției relevante și, dacă este cazul, cu ajutorul interpretării acesteia de către instanțele de judecată, care sunt faptele ce îi angajează răspunderea penală și ce pedeapsă riscă pentru acțiunea și/ sau inacțiunea săvârșită³⁵. Mai mult, condiția este îndeplinită și dacă persoana în cauză poate recurge la sfaturi de specialitate pentru a putea aprecia în mod rezonabil consecințele faptelor sale³⁶.

Curtea admite că, îndeosebi în dreptul penal, poate fi necesară și clarificarea legii pe cale judiciară astfel încât legea să poată fi adaptată schimbărilor de circumstanțe. Prin urmare, Curtea admite și „*clarificarea treptată a regulilor răspunderii penale prin interpretare judiciară (...), cu condiția ca rezultatul să fie în concordanță cu relevanța infracțiunii și previzibil în mod rezonabil*”³⁷.

Previzibilitatea legii depinde de conținutul textului în cauză, de domeniul de aplicare și de destinatarii ei³⁸. De asemenea, previzibilitatea trebuie analizată din perspectiva persoanei condamnate, în momentul săvârșirii faptei³⁹.

În ce privește interpretarea judiciară dată unei norme penale, în opinia Curții, inclusiv aceasta trebuie să fie previzibilă, condiție care este îndeplinită

²⁹ SW / Marii Britanii, par. 35-36.

³⁰ Del Rio Prada / Spaniei, par. 91.

³¹ Streletz, Kessler și Krenz / Germaniei, par. 90-106.

³² Kokkinakis / Greciei, par. 40.

³³ Curters, Deveaux și Turk / Danemarcei, par. 82.

³⁴ Korbely / Ungariei, par. 74-75.

³⁵ Kafkaris / Ciprului, par. 140.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, par. 141.

³⁸ Cantoni / Franței, par. 35.

³⁹ www.echr.coe.int (consultat la 21 noiembrie 2021), Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Ghid privind art. 7 din Convenția europeană a drepturilor omului. Nicio pedeapsă fără lege: principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, actualizat la 31 august 2018; Del Rio Prada / Spaniei, par. 112-117; Jorgic împotriva Germaniei, par. 109.

dacă destinatarul normei putea prevedea în mod rezonabil, inclusiv prin solicitarea sfatului unui jurist, consecința actelor sale, iar interpretarea este în concordanță cu substanța infracțiunii și era previzibilă în mod rezonabil la momentul săvârșirii faptelor⁴⁰.

Prin previzibilitatea interpretării judiciare Curtea înțelege că aceasta are în vedere atât elementele constitutive ale infracțiunii, cât și pedeapsa aplicabilă⁴¹.

Totuși, interpretarea normelor procedurale nu are incidență cu privire la previzibilitatea infracțiunii și nu intră în sfera de aplicare a art. 7⁴².

În analiza procesului de interpretare a legii, Curtea poate acorda atenție și interpretării date de doctrină pentru a stabili dacă este îndeplinită condiția previzibilității, mai ales dacă aceasta este concordantă cu jurisprudența instanțelor naționale⁴³. În orice caz, conform Curții, interpretarea doctrinară nu poate substitui existența unei jurisprudențe⁴⁴.

Curtea admite că, în anumite cazuri, tolerarea pe termen lung a anumitor comportamente pedepsibile din punct de vedere penal, poate duce la dezincriminare de facto a acestor fapte. Totuși, aceasta nu exclude posibilitatea tragerii la răspundere penală a persoanei respective pentru prima dată, mai ales dacă astfel de infracțiuni nu au fost urmărite penal din lipsă de resurse sau informații iar interpretarea judiciară este conformă cu substanța infracțiunii și poate fi prevăzută în mod rezonabil⁴⁵.

În ce privește revirimentele jurisprudențiale, dacă acestea sunt imprevizibile, ele sunt contrare Convenției⁴⁶. Cu toate acestea, în anumite condiții, un reviriment jurisprudențial satisface condiția previzibilității dacă jurisprudența reprezintă o evoluție a societății, concordantă cu substanța infracțiunii și reprezintă o etapă previzibilă în mod rezonabil de interpretare a legii⁴⁷.

De asemenea, Curtea apreciază că nu trebuie acordată o importanță deosebită lipsei prevederilor judiciare comparabile, astfel încât interpretarea de

⁴⁰ Jorgic împotriva Germaniei, par. 113-114.

⁴¹ www.echr.coe.int (consultat la 21 noiembrie 2021), Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 7 din Convenția europeană a drepturilor omului. Nicio pedeapsă fără lege: principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, actualizat la 31 august 2018 și cauzele citate acolo.*

⁴² *Ibidem*; a se vedea și cauza Khodorkovskiy și Lebedev / Rusiei, pct. 788-790.

⁴³ K.A. și A.D. / Belgiei, par. 59-60.

⁴⁴ Dragotoniș și Militaru-Pidhorni / României, par. 43.

⁴⁵ Khodorkovskiy și Lebedev / Rusiei, par. 817-821.

⁴⁶ Dragotoniș și Militaru-Pidhorni / României, par. 39-48; Del Rio Prada / Spaniei, par.115-117.

⁴⁷ C.R. / Marii Britanii, par. 41-42; S.W. / Marii Britanii, par. 43-44, cu referire la o hotărâre de condamnare a unui soț pentru săvârșirea unui viol asupra soției. Până în acel moment, în Marea Britanie, soții beneficiau de "imunitate conjugală" în cazul săvârșirii unei asemenea infracțiuni.

către organele judiciare a unei dispoziții de drept penal este previzibilă dacă este în concordanță cu esența infracțiunii⁴⁸.

3. Legalitatea infracțiunilor și a pedepselor

Scopul textului consacrat de art. 7 din Convenție este de a asigura o protecție efectivă “*împotriva urmărilor, condamnărilor și sancțiunilor arbitrare*”⁴⁹. Astfel, pe de o parte, este interzisă aplicarea retroactivă a legii penale în defavoarea acuzatului și, pe de altă parte, se consacră principiul legalității incriminării și pedepselor și se interzice aplicarea legii penale în mod extensiv în defavoarea acuzatului, în special prin analogie. Astfel, o infracțiune trebuie să fie clar definită de lege, condiție care este îndeplinită dacă o persoană poate ști, pornind de la formularea textului de lege, eventual și cu ajutorul interpretării judiciare ce acte sau omisiuni îi atrag răspunderea penală⁵⁰.

Prin urmare, esența art. 7 din Convenție este că orice condamnare trebuie să aibă o bază legală, iar pedeapsa aplicată să nu depășească limitele legale⁵¹.

Rolul Curții Europene, dacă este sesizată cu un asemenea litigiu, este de a se asigura că există o bază legală pentru condamnarea reclamantului și că rezultatul la care instanțele au ajuns este în conformitate cu art. 7 din Convenție. Curtea nu poate însă să se substituie instanțelor naționale în ce privește încadrarea juridică a faptelor și nici să analizeze eventualele erori de fapt sau de drept⁵².

În ce privește aplicarea unei pedepse, principiul legalității interzice ca inculpatului să i se aplice o pedeapsă mai mare decât cea prevăzută pentru infracțiunea respectivă sau prin analogie⁵³.

4. Neretroactivitatea legii penale

Art. 7 din Convenție se opune aplicării retroactive a legii penale în detrimentul persoanei în cauză, atât în ce privește definirea infracțiunilor, cât și a dispozițiilor care prevăd pedepsele aplicabile⁵⁴. De asemenea, este contrară principiului neretroactivității legii penale extinderea domeniului de aplicare al

⁴⁸ Berardi și Mularoni / San Marino, par. 44.

⁴⁹ S.W. / Marii Britanii, par. 34.

⁵⁰ Kokkinakis / Greciei, par. 52.

⁵¹ Coeme ș.a. / Belgiei, par. 145; Achour / Franței, par. 43.

⁵² Vasiliauskas / Lituaniei, par. 160-161; Rohlena / Cehiei, par. 51-51.

⁵³ Gabarri Moreno / Spaniei, par. 22-34; Başkaya și Okcuoglu / Turciei, par. 42-43.

⁵⁴ Del Rio Prada / Spaniei, par.116; Vasiliauskas / Lituaniei, par. 166; Jamil / Franței, par. 34-36

unei infracțiuni la fapte care anterior nu constituiau infracțiuni⁵⁵. Totuși, Curtea consideră că art. 7 nu este aplicabil în situația unor acțiuni care erau sancționate anterior ca circumstanțe agravante și nu ca infracțiune distinctă sau a unei condamnări bazate pe dreptul internațional aplicabil la momentul respectiv⁵⁶.

În ce privește severitatea pedepsei, Curtea verifică doar să nu fie aplicată o pedeapsă mai mare decât cea prevăzută la momentul săvârșirii infracțiunii⁵⁷

Curtea face distincție între normele de drept material și cele de drept procesual din perspectiva art. 7, care nu se aplică celor din a doua categorie. Legislația procesuală este de imediată aplicare (*tempus regit actum*), cu excepția situației când o dispoziție considerată procedurală în dreptul intern influențează gravitatea pedepsei aplicabile⁵⁸.

În cazul termenelor de prescripție, aplicarea unei legi noi care prelungeste termenul de prescripție este compatibilă cu art. 7 dacă sunt respectate prescripțiile deja împlinite⁵⁹. Curtea a ajuns la această concluzie întrucât consideră normele de prescripție ca fiind norme procedurale dacă nu definesc infracțiunile și pedepsele și pot fi interpretate ca punând o simplă condiție prealabilă examinării cauzei⁶⁰.

În cazul crimelor împotriva umanității, care sunt imprescriptibile conform dreptului internațional, Curtea a apreciat că trebuie acordată prioritate de aplicare dreptului internațional⁶¹.

În cazul infracțiunilor continue și continuate, aplicarea unei legi noi infracțiunilor anterioare intrării sale în vigoare este în concordanță cu art. 7 dacă, conform principiului securității juridice, actul de acuzare sau condamnare enunță cu suficientă claritate elementele constitutive ale infracțiunii⁶².

Condamnarea unei persoane în baza unei dezvoltări jurisprudențiale ulterioare săvârșirii faptei este contrară principiului neretroactivității legii penale. În speță reclamantul a fost condamnat pentru asociere de tip mafiot însă această infracțiune reprezenta rezultatul unei evoluții jurisprudențiale ulterioare datei săvârșirii faptelor de către reclamant⁶³.

⁵⁵ www.echr.coe.int (consultat la 21 noiembrie 2021), Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 7 din Convenția europeană a drepturilor omului. Nicio pedeapsă fără lege: principiul legalității infracțiunilor și pedepselor, actualizat la 31 august 2018*, pct. 46.

⁵⁶ *Ibidem* și cauzele citate acolo Ould Dah / Franței și Vasiliauskas / Lituaniiei, par. 165-166.

⁵⁷ *Ibidem*, pct. 47; a se vedea și cauzele citate acolo.

⁵⁸ Scoppola nr. 2 / Italiei, par. 110-113.

⁵⁹ Coeme ș.a. / Belgiei, par. 149.

⁶⁰ Borcea / României, par. 64.

⁶¹ Kononov / Letoniei, par. 229-233; Penart / Estoniei.

⁶² Răzvan-Horațiu Radu, *op. cit.*, pp. 153-154; Ecer și Zeycek / Turciei, par. 33; Rohlena / Cehiei, par. 54-73.

⁶³ Contrada / Italiei nr. 3, par. 64-76.

Într-un Aviz recent solicitat de Curtea Constituțională din Armenia, Curtea a statuat că *„pentru a stabili dacă, în sensul art. 7 din Convenție, o lege adoptată după presupusa comitere a unei infracțiuni este mai mult sau mai puțin favorabilă acuzatului decât legea în vigoare la momentul faptelor presupuse, trebuie să se țină seama de circumstanțele particulare ale cazului (principiul concretizării realizării). Dacă legea ulterioară este mai severă decât legea care era în vigoare la momentul presupusei săvârșiri a infracțiunii, aceasta nu poate fi aplicată”*⁶⁴. Tot în această cauză ea a mai subliniat și că nu este incompatibilă cu neretroactivitatea legii penale recurgerea la tehnica *„legislației de referință”* sau a *„legislației de trimitere”* la norme nepenale pentru incriminarea unor acte sau omisiuni dacă nu se extinde sfera de aplicare a incriminării și dacă normele de referință și cele referite, analizate împreună, permit persoanei în cauză să își regleze conduita, fie și prin recurgerea la sfaturi de specialitate⁶⁵.

4.1. Excepția de la principiul neretroactivității legii penale: aplicarea legii penale mai favorabile

Deși art. 7 din Convenție nu enunță separat principiul aplicării legii penale mai favorabile ca reprezentând o excepție de la principiul neretroactivității legii penale, Curtea a venit și a oferit clarificări în acest sens, dând valoare acestui principiu fundamental de drept penal, mai ales dacă el este consacrat și la nivel național. Astfel, în cauza Sccopola, nr. 2, Curtea a reținut că: *„dacă legea penală în vigoare la momentul săvârșirii infracțiunii și legile penale ulterioare adoptate înainte de pronunțarea unei hotărâri definitive sunt diferite, judecătorul trebuie să o aplice pe cea ale cărei dispoziții sunt cele mai favorabile făptuitorului”*⁶⁶. Mai mult, într-o cauză recentă, Curtea a apreciat că retroactivitatea legii penale mai favorabile aplică și la stabilirea unei pedepse contopite pentru mai multe condamnări, în speță fiind vorba de aplicarea unei pedepse rezultante de 30 de ani deși o lege nouă intrată în vigoare între timp stabilea la 20 de ani maximul general al pedepsei închisorii⁶⁷.

5. Concluzii

Principiul legalității consacrat de art. 7 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, sub cele două forme ale sale,

⁶⁴ Avizul Consultativ referitor la utilizarea tehnicii „legislației prin referință” pentru definirea unei infracțiuni și a criteriilor care trebuie aplicate pentru a compara legea penală așa cum era în vigoare la momentul săvârșirii infracțiunii și legea penală modificată solicitat de Curtea Constituțională din Armenia, par. 92.

⁶⁵ *Ibidem*, par. 74.

⁶⁶ Sccopola / Italiei nr. 2, par.109

⁶⁷ Koprivnikar / Sloveniei, par. 56-59.

legalitatea incriminării și a pedepselor și neretroactivitatea legii penale reprezintă în mod cert din perspectiva Curții un principiu fundamental menit să împiedice arbitrariul și să pună legea la baza oricărei condamnări penale a unei persoane. Deși acest principiu nu a determinat o jurisprudență bogată a Curții precum alte drepturi sau libertăți prevăzute de Convenție, totuși ea este stabilă și de natură să influențeze și interpretarea altor drepturi și libertăți, atât la nivel național, cât și european. Astfel, cauze precum *Cantoni*, *Del Rio Prada*, *Kokkinakis* sau *Kafkaris* au devenit de referință și sunt adesea citate când se interpretează noțiunile de “pedeapsă” sau noțiunile de “legalitate”, “accesibilitate” și “previzibilitate”, nu doar în contextul invocării legalității incriminării, ci și al altor drepturi sau libertăți, convenționale sau constituționale.

Stabilirea noțiunii de pedeapsă are o strânsă legătură cu un alt principiu prevăzut de Convenție, respectiv *non bis in Idem*, garantat de art. 4 din Protocolul nr. 7. Astfel, criteriile utilizate pentru a stabili dacă suntem sau nu în prezența unei “pedepse”, în sens convențional, sunt necesare pentru a identifica dacă principiul *non bis in Idem* este aplicabil în speța suspusă analizei.

Dacă pentru a analiza existența bazei legale în scopul stabilirii aplicabilității și, eventual, a încălcării art. 7, Curtea a fost mult mai riguroasă și restrictivă când a analizat dispozițiile dreptului intern, situația pare să stea diferit în cazul infracțiunilor considerate crime împotriva umanității. Astfel, în cauze precum *Kononov*, *Vasiliasukas*, *K.-H.W.*, *Jorgic*, Curtea a analizat normele de drept internațional în materie (convenții, principii sau cutume) și le-a considerat ca fiind previzibile și neretroactive, dându-le prioritate întrucât acestea erau de natură să protejeze valori supreme precum viața sau integritatea fizică și psihică a persoanelor.

Rămâne de văzut însă și care vor fi evoluțiile jurisprudențiale ulterioare însă până în acest moment, Curtea pare să fi tras câteva linii clare de demarcație în ce privește interpretarea acestui principiu. Recentul aviz al Curții dat la solicitarea Curții Constituționale din Armenia vine să confirme și întărească aceste linii jurisprudențiale.

Referințe

- D. Harris, M. O’Boyle, C. Warbrick, C. (coord.), *Law of the European Convention on Human Rights*, 2nd ed., Oxford University Press, New York, 2009;
- Răzvan-Horațiu Radu, *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Curs universitar*, Editura Universul Juridic, București, 2021
- Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Ghid privind art. 7 din Convenția europeană a drepturilor omului. Nicio pedeapsă fără lege: principiul legalității infracțiunilor și pedepselor*, actualizat la 31 august 2018
- Notă:** toate hotărârile CEDO citate au fost analizate pe pagina web a Curții Europene a Drepturilor Omului (www.echr.coe.int), accesată până la 21 noiembrie 2021.